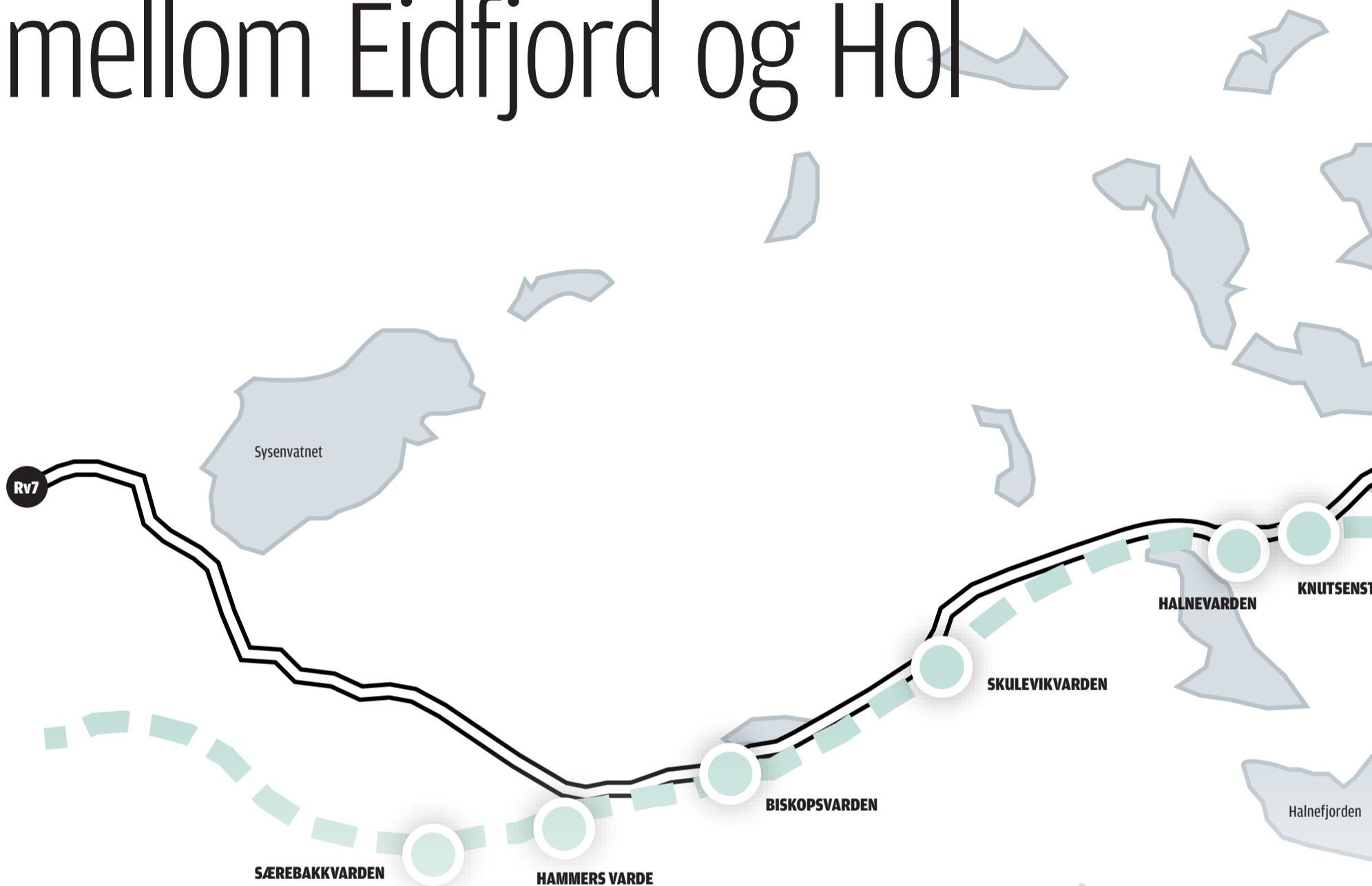

BISKOPSBODENE mellom Eidfjord og Hol

«I mellem Hardanger og Hallingdal er og Vej over Fieldet, hvilken Vej Baglerne droge, som komme fra Oplandet ned i Hardanger i Kong Inge Baardssøns Tiid. Samme Vej have og Bisperne i fordum draget i Visitats, den Tid Hallingdal laae til Stavanger Stift, og skal der være 14 Miile over Fieldet, og ingen Gaard paa Vejen, men nogle smaa Boder som Folk kand blive udi Natten, kallede Biscops=Boder». Jonas Ramus, Norges Beskrivelse 1715

JONAS RAMUS (1649 – 1718) var prest og historiker. Sin prestegjerning hadde han på Norderhov på Ringerike, der han ble magister i 1698. Som historiker er Jonas Ramus også kjent for sin Norges beskrivelse (utgitt først i 1735). Interessant er det at han omtaler Biskopsboden i flertall. Som vi senere skal se har han grunnlag for sin påstand.

Biskopsboden, og dens beliggenhet på Hardangervidda, har vært mye omtalt. Den første som omtalte den var Peder Clausson Friis (1545 – 1614) i 1613 i sin Norges beskrivelse (utgitt først i 1632).

Peder Clausson Friis var sogneprest til Audnedal, og var nevnt i 1608 som erkediakon og nærmeste medarbeider til biskop Laurids Scavenius (1562 – 1626). Særlig kjent er hans arbeid med den historisk-geografiske beskrivelse av Stavanger bispedømme (Gustav Storm, 1888).

Da Peder Clausson Friis døde i 1614, ble alle hans topografiske arbeider, som skisser og notater, overlatt til biskop Laurids Scavenius, men skisser og notater ble liggende hos biskopen til hans død i 1626. Det ble derfor hans etterfølger biskop Thomas Wegner (1588 – 1654) som viderebefordret dem slik at de kunne bli trykket. (Scavenius-kartet – en betraktning, Bremnes 2015)

PÅSTANDEN FRA JONAS RAMUS om biskopsbodene ble imøtegått i 1744 av sorenskriver Christian Michelsson Palludan (1696 – 1773). Han skriver at bodene som Jonas Ramus melder om finnes ikke. At Palludan er uenig med Ramus, og dermed også med Peder Clausson Friis, får så være. Avstanden over Hardangervidda er så stor at det var nødvendig med overnatting underveis. Været kunne også være av en slik art at det var nødvendig å trekke i hus. Som en konsekvens av dette måtte det

nødvendigvis opprettes boder som et bispefølge – og andre reisende – kunne bruke om nødvendig.

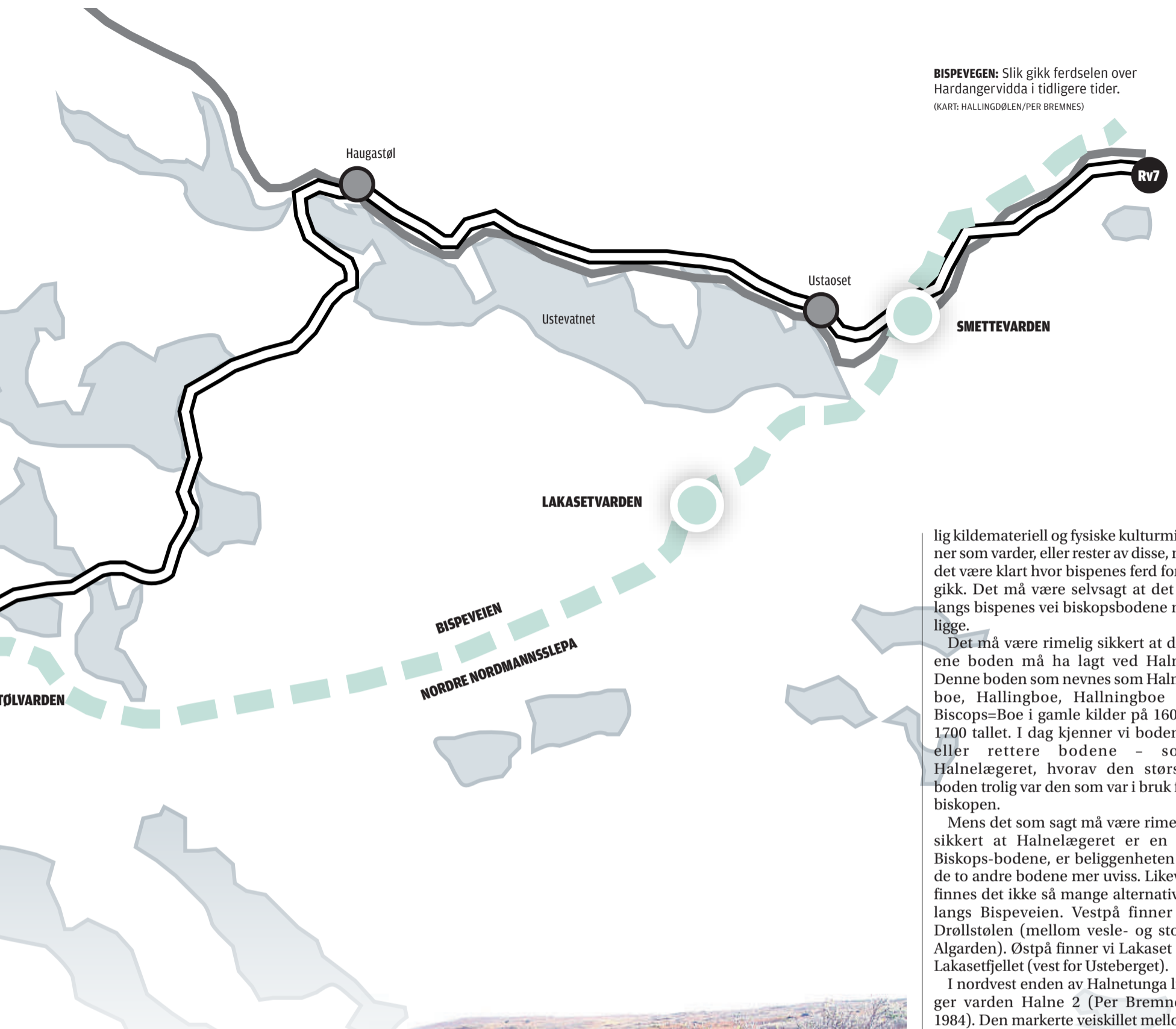
Som nevnt: Jonas Ramus hadde grunnlag for sin påstand om at det var flere biskopsboder på Hardangervidda. Dette hadde han trolig fra sin storebror Melchior Ramus (1646 – 1693).

Melchior Ramus var teolog og kjent for å være en av kartografiens grunnleggere i Norge. Han skal angivelig ha laget et kart over Bergen stift i 1690, men døde før kartet ble utgitt. Først på slutten av 1770 årene ble kartet utgitt av kartografen Christopher Blix Hammer (1720 – 1804). Han gav kartet tittelen «Melchior Ramuses Cart over Bergens Stift». Kartet viser at det var tre biskopsboder på Hardangervidda, og som var beliggende ved en «Weij til Hallingdal». To av bodene er lagt til Hardanger, og en av bodene er lagt til Hallingdal.

HVORDAN CRISTOPHER BLIX HAMMER fikk tilgang på Melchior Ramus sine notater og skisser vites ikke. Trolig kom de i offentlig eie ved Melchior Ramus sin død. Hammer som var sjef for landmålingsvesenet, fikk dermed tilgang til materialet. Hammer utarbeidet på slutten av 1770 årene kart over Kristiansand, Bergen og Trondheim stift: siden kjent som Hammers kart. Stiftskartene hans over Kristiansand og Bergen, viser at det var to varder i Hardanger: «Warde» og «Biscops-Warde». Førstnevnte er av meg gitt navnet «Hammers varde». («Gamle ferdsleveggar frå Eidfjord over Hardangervidda», Bremnes 1993, s. 44)

Melchior Ramus sin sønn Joachim Fredrik Ramus (1685 – 1769) laget kartet «Delineatio Norwegiæ Novissima» (1717). Kartet ble angivelig laget på oppdrag av hans onkel Jonas Ramus til bruk i hans Norriges beskrivelse. Joachim Fredrik flyttet i 1698 til sin onkel i Hallingdal.

At det var flere biskopsboder på Hardangervidda bekreftes i noen grad av teksten i kapitlet «Det norske samfund i det 1600 århundre». Av innholdet siteres dette: «Fra Øifjord gik Stavangerbiskopenes vei over den store Hardangervidda, hvor det var oppbygget nogle biskopsboder». «Norges historie fremstillet for det norske folk 1909», Bugge og Hertzberg, s. 291

BISPEVEIEN: Slik gikk ferdselen over Hardangervidda i tidligere tider. (KART: HALLINGDØLEN/PER BREMNES)

OGSÅ HISTORIKEREN og geografen Yngvar Nielsen skriver om biskopsbodene på Hardangervidda i en artikkel om det norske veivesens historie før 1814. Fra dette innholdet siteres: «Aldeles av samme sort (som på Filefjell) må de såkalte biskopsboder på Hardangervidda have været, hvori biskopen af Stavanger overnattede på sine visitasrejser til Hallingdal og Valdres». («Norske historiske forening årbok 1877», Yngvar Nielsen, s. 239)

Kartografen Johannes Janssonius (1588 - 1664) har avmerket en bod ved Halnefjorden på sitt kart «Nova et accurata Episcopatum Stavangriensis, Bergensis et Asloiensis» (1636). Dette er kartet som av mange feilaktig blir kalt for Scave-niuskartet. Janssonius kaller boden Hallningboe; altså boden til hallingene. Hallningbod eller Hallingbod må trolig også være bodens opprinnelige navn. Tolkningen av navnet Halne (vatnet) blir en annen historie.

Hallingboe - eller Hallningboe - finnes også på flere av kartene på 1600-1700 tallet. Kartet «Diocesis Christiansandensis Deleniatio» (Henrich Falch ca. 1752) er et av dem. På dette kart finnes også Hallingfjell. Kartet ble kopiert i detalj av Johan Christopher de Richelieu i 1756. (Scaveniuskartet - en betraktning, Bremnes 2015)

At området ved Halnefjorden trolig

NÆRMER SEG HALLINGDAL: Ruinen av Lakaset viser Usteberget i bakgrunnen. (FOTO: PER BREMNES)

var hallingens fjell, og dermed kan ha gitt navn til både fjellet og boden, skyldes at hallingene trolig var de første som trengte inn på dette området av Hardangervidda. Det er de topografiske forhold som taler mest for dette. Veivalget på vestsiden var uten tvil det vanskeligste. Det er få steder en kan gå opp på vidda fra vest.

BODER PÅ FJELLOVERGANGENE tilbake i tid er vel kjent: Maristuen nevnes omkring 1300. Det fortelles at det ble en oppgave

for klostre, biskoper eller domkapitler å skaffe herberge på fjellovergangene, eller i hvert fall nattely i små sælehus. Fjellovergangene var ferdselslinjer og var delvis vardet eller staket. (Ludvig Holbergs unge dager, s. 188). Gulatingen omhandler regler for bruken av slike sælehus.

Hvor ligger så Melchior Ramus sine tre biskopsboder på Hardangervidda? Ifølge Melchior Ramus og hans kart, ligger disse bodene langs en «Weij til Hallingdal». Med bakgrunn i tilgjenge-

lig kildemateriell og fysiske kulturminner som varder, eller rester av disse, må det være klart hvor bispens ferd foregikk. Det må være selvsagt at det er langs bispens vei biskopsbodene må ligge.

Det må være rimelig sikkert at den ene boden må ha lagt ved Halne. Denne boden som nevnes som Halneboe, Hallingboe, Hallningboe og Biscops=Boe i gamle kilder på 1600-1700 tallet. I dag kjenner vi boden - eller rettere bodene - som Halnelægeret, hvorav den største boden trolig var den som var i bruk for biskopen.

Mens det som sagt må være rimelig sikkert at Halnelægeret er en av Biskops-bodene, er beliggenheten til de to andre bodene mer uviss. Likevel finnes det ikke så mange alternativer langs Bispeveien. Vestpå finner vi Drøllstølen (mellom vesle- og store Algarden). Østpå finner vi Lakaset på Lakasetfjellet (vest for Usteberget).

I nordvest enden av Halnetunga ligger varden Halne 2 (Per Bremnes, 1984). Den markerte veiskillet mellom den sedvanlige veien over Halnetunga og videre til Lakaset, og veien over Ørteren. Veien over Ørteren ble benyttet når det ble brukt båtskyss på Sløddfjorden og Ustevatnet og ellers når forholdene i fjellet tilsa dette. Da vil også de to Ørterbodene komme i betraktning som en biskops-bod.

Da Ørteren skulle oppdemmes ved elektrisitetsutbyggingen, ble det foretatt utgravninger der i 1960 årene (Irnelin Martens). Flere av funnene som ble gjort der er riktig spennende. Jeg ser frem til en eventuell utgraving av Drøllstølen og Lakaset.

ET AV FUNNENE FRA ØRTEREN beskrives slik: Rektangulært bronsebeslag, bøyd i den ene enden. Mellom de to delene sitter en lærrest, ca. 2 mm tykk festet med en nagle. Et naglehull ved den enkle enden og et gjennomgående naglehull helt ut mot hempen, som er smalere enn resten av beslaget. Godt bevart. L. 4,1 cm, br. 1,1 cm. (Oldsaks-samlingen, årbok 1962).

Mulighetene for at det beskrevne funnet er fra en spenne eller et bokbeslag, er godt mulig. Dette bekreftes (1993) i noen grad av Petter Molaug (Oldsaks-samlingen). I fantasien kan en leke med tanken på hvem som har mistet det. (Gamle ferdsleveggar frå Eidfjord over Hardangervidda, Per Bremnes, 1993).